

DISSERTATIO ACADEMICA,
SISTENS
COGITATIONES QUASDAM
DE
LINGUARUM USU HISTORICO.

QUAM

CONS. AMPL. FAC. PHIL. ABOËNSIS,

PRÆSIDE

*Mag. HENRICO GABRIELE
PORTHAN,*

ELOQV. PROF. REG. ET ORD. REG. ACAD. LITT. HUM.
HIST. ET ANTIQUITT. MEMBRO,

PRO HONORIBUS PHILOSOPHICIS

PUBLICO EXAMINI MODESTE SUBMITTIT

JOHANNES HENRICUS AVELLAN,

STIP. REG. TAVASTENSIS,

IN AUDITORIO MINORI DIE XXII JUNII MDCCXCV,

HORIS P. M. SOLITIS.

ABOË, TYPIS FRENCKELLIANIS.

20.

VIRO

Plurimum Reverendo atque Praclarissimo,

D: no Magistro

CAROLO AVELLAN,

Pastori Ecclesiae Rimitto,

Parenti Optimo.

*Hasce pagellas, quas in teseram pietatis erga Te nunquam
intermoriturae, Tibi offerre lubentissimus debui, Indulgentissi-
mo, quo soles, & Paterno affectu animoque excipias, etiam at-
que etiam rogo & obsecro; ad cineres usque permanfurus*

Parentis Optimi

Filius obsequentissimus

JOH. HENR. AVELLAN.

§. I.

Loquendi facultas quanti ab hominibus aestimanda sit, nemo facile non sentit; quod singulari ejus beneficio homines alie supra ceteros terrae incolae attolluntur, ac tota vita & conditio eorum sine illa valde fera tristisque futura, jam & jucunda & natura rationis compote dignior, reddatur. Cum autem in diversis admodum linguis, pro diversitate ingenii, conditionis, morum humanorum &c. vehementer variantibus, hæc facultas inter mortales exerceatur; quin ex diligenti illarum studio multiplicem uberemque haurire possimus usum, dubitare haud licet. Ut taceamus fructum insignem ex lectione scriptorum diversis linguis, imprimis cultioribus illis exaratorum percipiendum, (quo respectu, linguarum uberior peritia, clavis instar ac instrumenti habenda est, cujus ope quid in terris peregrinis, lectu cognituque dignum, in lucem prolatum sit, quasi referare, nostrosque in usum convertere valeamus, atque sic tanquam in communionem bonorum cum toto genere humano venire); ad nostram etiam linguam excolendam & perficiendam multum adjumenti, ex cognitis aliarum linguarum virtutibus, acquirere possumus. Imprimis ad Grammaticam universalem formandam, hinc materiam reperit Philologus & uberem & commodam; discit, quomodo ideæ verbaque ex rebus primum sensualibus orta, magis deinde magisque sese extenderint, quomodo affinia soleant alia ex aliis propagari, quasque leges, non solum in vocabulorum compositione & derivatione, sed etiam inflexione & syntaxi maxime soleat

leat mens humana sequi; & sic porro. Philosopho autem ex pluribus lingvis attente consideratis & collatis, ad humani ingenii naturam accuratius cognoscendam, uberrimam expectandam esse opem, facili intelligit negotio, quisquis artissimum nexum lingvas ingeniaque humana intercedentem non ignorat. Illis porro explorandis comparandisque, causam mox invenit existimandi, primas hominum familias vix ultra prima lingvarum rudimenta processisse; tuto quoque, ingenium humanum una cum lingvis, a tenerrima infantia ad puerilem, deinde adultiorem, & tandem ad maturam aetatem, provectum esse, concludere potest: unde rursus facultas animi humani varias sibi novas dotes eximias acquirendi, & perfectiorem sese sensim reddendi, non obscure elucet. Denique, non parum Historiae studiosi inde opis habent; partim ad populorum cognationes eorumque origines, tenebris plerumque tectas, indagandas, partim ad gentium quarum historiae monumenta pauca aut nulla sunt, ingenia, mores, instituta, gradum culturae &c. aliquatenus tamen cognoscenda. De qua utilitate ex lingvarum studio accuratiore haurienda, animadversiones quasdam afferre nobis jam proposuimus.

§. II.

Quod ad posteriorem attinet hujus usus partem; indubium est, quia nexus artissimus inter lingvam & ingenium, mores, instituta &c. populi intercedit, horum vestigia, non posse non illi quasi inprimi. Cum enim Lingva gentis instrumentum sit animi sensa (quae ab ingenio sentientis quali emanant) per articulatas voces exprimendi, cumque mores a judicio animi humani de bono & malo, honesto & turpi quoad maximam partem effingantur, atque instituta deinde populorum ab his vehementer pendeant: artissima horum omnium cognatio cuique vel parum attento evadit conspicua. Cujus rei illustria exempla nobis exhibent non modo lingvae cultiores

❖   ❖   ❖   (❖

res gentium tam antiquiorum quam recentiorum, sed etiam inopes, incultæ, & rudes lingvæ barbarorum, feritatem eorum aperte prodentes: quales lingvæ sunt complurium gentium, inprimis Americæ cum septentrionalis tum meridionalis (*); ex quarum studio egregium adjumentum ad statum eorum cognoscendum, haberi potest. Ac notum est, quam ampla cognitione opus habeamus Antiquitatum Hebraicarum, Græcarum & Romanarum, ad scripta his lingvis exarata recte intelligenda atque interpretanda. Contra notum est, quam multum lucis hæ ipsæ Antiquitates ex lingvarum vocabulis & phrasibus diligenter expensis, acquirerint. Quarum rerum exempla in re obvia cumulare, merito superfedemus. Quoties vero gentium nulla exstant ingenii monumenta scripto consignata, toties earum lingvas diligentius vel hoc consilio necesse habemus consulere, atque iis multum juvamus, ubi de prisca illarum moribus atque institutis eruendis agitur.

§. III.

Sed requirit tamen hæc res, ne fallaci sæpe specie deludamur, non paucas cautiones. Primum enim & ante omnia opus est, ut lingua ipsa bene & copiose cognoscatur, non leviter, perfunctorie & imperfecte; alias & multa nos latebunt, præcipuum argumento lucem allatura, & sæpe male ac præposterè judicabimus. Sic copia sæpe Synonymorum ad hoc consilium præcipue spectat, quæ res maxime animis populi observatæ sint ostendens, & quarum admiratione inprimis captus fuerit, quas in maximo habuerit pretio, in quas summam di-

A 2

ligen-

(*) Vid, quæ Ill. MONBODDO *von dem Ursprunge und Fortgange der Sprache* T. I. C. VI, VII & VIII, notavit de indole lingvarum quibus utuntur ex, gr. Hurones, Caribæ aliæque feræ gentes,

ligentiam impenderit &c. demonstrans. Sic multa illa nomina *Leonis & Serpentis*, quibus Arabica Lingua abundat, & plures Rangiferorum diversæ ætatis ac indolis, appellationes Laponibus nostris familiares, luculenter ostendunt, quam formidabilis illis pecorique suo istæ fuerint feræ, quamque attentam hi in Rangiferos mentem habuerint (*). Deinde ægre sufficit unam aut alteram nosse linguam, easque inter se comparasse; sed opus est, ut plures conferantur, quo videamus quid uni populo proprium, quid pluribus commune, quid alter ab altero fuerit mutuatus. Ex compluribus verbis hæc conspici possunt; sed inter ea eminent, & primarium quasi occupant locum, voces & loquendi formulæ ex moribus & institutis vetustissimis natæ & ad ea spectantes. Quales in antiquissimis populorum legibus, & scriptis quibus aliquid de rebus majorum suorum memorie mandarunt, sunt quærendæ. Nec tamen omnino negligi debent nomina artium: in quibus interdum nonnulla occurrunt, quæ quarundam inventionem populo alicui vindicant, vel a nullo alio easdem accepisse ostendunt; alia, quæ pluribus gentibus communia, ex eodem sese fonte profluxisse arguunt. Quod de opinionibus institutisque religiosis idem valet (**). Denique

---

(*) De Arabibus cfr. STEEB *über den Mensch.* p. 1110 sq. De Laponibus HÖGSTRÖM *Beskr. öfver Lappm.* C. 4, §. 5.

(**) Si vel nulla alia superessent argumenta, quæ docerent Svecos religionem Christianam Ecclesiæ Latinæ beneficio accepisse; vel vocabula nostra *mesa*, *predika*, &c. hanc rem proderent: uti voces *Präst*, *Biscep*, &c. a Græcis primo fuisse profectam, indicant. Ad gentem autem Fennicam ejus aliquam famam a Græcis, Rusforum nempe ministerio, pervenisse, vel vox *Racmattu*, Scriptura (*Γραμματῆς*, sc. *λεγει*) suspicandi causam præbet? Lappones a Svecis atque Fennis Christianæ religionis cogni-

que ad locorum situm & vicinitates gentium oculos intendere animosque, hujusmodi comparationes instituturum oportet. Etiam Historia, quantum licet, est consulenda; ut, quænam gens antiquior & maturius culta fuerit, quæ alteram domuerit aut poliverit, quid per commercia, quid per litterarum aut sacrorum communicationem, alia ab alia lucrata sit, & sic porro, facilius innotescat. Adjuvat hoc ad peregrinas voces ab indigenis certius distinguendas, & quasi natales earum perfequendos. Sic de Latinis notum est, illos Græcis literas, artes & scientias pæne omnes, imo magnam linguæ suæ partem, non vero contra, debere. Svecos artes a Germanis sibi traditas (*), ad Fennos propagasse, indidem discimus.

§. IV.

Sed quoniam cum de domiciliis, tum de ætate, commerciis &c. multorum populorum antiquorum parum certas habemus narrationes; hæc disquisitio sæpe difficillima fit, & multa eget circumspeditione. Sic ex. gr. quid Fenni a Svecis mutuati sint,

A 3

aut

tionem habere, omnia illorum vocabula ecclesiastica ab alterutra gente mutuata, satis demonstrant. Et sic porro. Quis *Testamenta*, quorum vocabulo domestico Sveci carent, a Latinis ad nos venisse, hinc non animadvertat? &c.

(*) Quis Metallurgica vocabula Svecana pleraque, vernaculæ peregrina, Germanicæ esse originis aperte videns, hancque gentem cultiori Italiæ Galliæque viciniorem esse recordans, illos nostrarum in illa arte magistros fuisse, non agnoscat? Ut illa opificia quorum nomina Svecica in *makare* (a Germanico *machen*) exeunt, ab illis ad nos esse translata (ex. gr. *Skemakare*, *Hattmakare* &c.), hæc ipsa observatione adjuti, dudum viri docti notarunt.

aut hi contra ab illis, incertius judicatu putabitur, si hypothefin illorum amplectimur virorum eruditissimorum, qui illos Scandinaviae totius olim fuisse aborigines existimarunt: cujus sententiae argumenta quaedam attingit in Praef. *Glossarii Nobil.* IHRE, ac plura affert vocabula Fennica cum Islandicis vel cum Svecicis antiquioribus cognata. Quod inprimis de villarum, lacuum, fluminum, montium nominibus, per Sveciam observat, quae non aliunde quam ex lingvis Fennicis & Lapponicis explicari posse opinatur. A qua quidem opinione, in quantum ad Lapponicam pertinet lingvam, neque nos alienos esse fatemur: in qua lingua radicem talium nominum, etiam locis Fenniae compluribus adhærentium, quærendas esse suspicamur, quarum significatio hodie populares nostros latet. Nec regula quam proponit Nob. IHRE parum placet, scil. vocandas in subsidium reliquas dialectos Germanicas, & quae illis ignota sunt vocabula, Fennicae (Lapponicae) esse originis videri debere? Cumque inter multas voces Russicas ac Fennicas similiter manifestam intercedere cognationem constet; ac inter gentem utramque (illam certe & hujus quasdam propagines) non modo propter sedum viciniam, sed etiam propter conjunctionem reipublicae, frequentissimum olim fuisse commercium, in confesso sit (*); haud sane facile est, nisi affinibus dialectis utriusque linguae diligenter consulendis, quænam earum illas voces alteri debeat, tuto definire.

§. V.

Nec altera illa ratio, de cognatione gentium ex lingvis elicienda (§. I fin.), minori eget diligentia & cautione. Primo enim

---

(*) Cfr. Chronicon NESTORIS, vetustissimi scriptoris Russici, apud MÜLLERUM *Samml. Russ. Gesch.* I. B. p. 3, 6, 10, & ARNDT *Neues St. Petersburg. Journal* 1783, I. B. p. 162 sq. 166 & 172. II. B. p. 75 sq.

enim ex levi & parca duarum linguarum similitudine, haudquaquam est propterantius innox inferenda. Talis enim similitudo vel casu potuit contingere; vel inde ex communi plerarumque linguarum origine, vel causarum alia congruentia erit fortassis arcescenda. In quo *Bochartus, Goropius, Rudbeckius* & alii (ad quos pertinent v. g. qui in America Hebraeae linguae vestigia deprehendere sibi visi sunt), aperte peccarunt. Multo minus ficta & coacta similitudo est premenda. Neque ob nudam sonorum similitudinem, nisi & significationis aperta accedat congruentia, nec ob accessoriarum quarundam idearum consensum, sed praecipue ubi significationes vocum propriae & primariae coincidunt, vocabula ita esse propinqua judicentur, ut pro indiciis cognationis Gentium haberi queant. Quorum in numerum neque illa sunt referenda, quae ex pluribus vocibus aliis composita similitudinem cum alterius linguae verbis simplicibus habere videntur: nec quae radicem in lingua ipsa habent manifestam, a peregrina illa, sono proxima, discrepantem. Maxima praeterea diligentia observandum, ut non scriptio modo vocum, sed etiam inprimis pronuntiatio earum in censum veniat. Magna autem difficultas hoc loco inde oritur, quod orthographia in lingvis diversis recepta, valde sit diversa, quae vel eosdem sonos agnoscere, vel diversos distinguere, prohibet. Ut ergo de linguarum harmonia tuto judicare liceat, ad tutam scribendi rationem omnes sunt primum exigendae: quo demum facto, quae vere cognatae sint, patebit, aut quae omnino nulla affinitate jungantur. Consueti etiam notanda certarum litterarum permutatione non supersedeatur, & quasi formula, ad quam quarumcunque linguarum ac dialectorum variationes exigantur: quod ex diligenti observatione & comparatione plurium vocabulorum colligi debet. Sic facile agnoscitur, voces ex. gr. πῆς, pes, fuß, fot; nasus, nase, nâsa; Auris, bra; wasser, water, watten; zimmet, zunge, & timmer, tunga, ex eodem fonte profluxisse. Sic Kunur-ger, Kun.g. Rong,

nung, Kunge, Kōnig, King, (fortassis etiam Khan?), idem esse vocabulum, quisque videt. Cognatio tamen illa linguarum Græcæ & Latinæ cum Germanicis, (quæ nequaquam æque est propinqua ac Germanicarum illarum inter se), in quantum ad horum populorum affinitatem evincendam valeat, non est prompte nimis definiendum; sed viæ quasi omnes prius exquirendæ, quibus vocabula unius gentis ad alteram transire fortassis potuerint? Quamobrem maxime etiam attendendum est ad indolem ipsam vocabulorum, quibus adhibendis talis comparatio instituitur: ut illa nempe non modo non sint ex artibus & scienciis desumpta, sed ne abstractas quidem facile designent ideas, a sensibus remotiores, rudioribus populis minus obvias atque familiares &c. Quare recte viri celeberrimi ineptum eorum consilium reprehenderunt, qui ad diversas inter se linguas conferendas v. g. versiones iis factas Orationis Dominicæ attulerunt; cum indices potius exhibere debuissent vocabulorum ad præcipuas partes corporis humani externas, naturæ objecta maxime obvia, actiones hominum quotidie occurrentes &c. significandas pertinentium: ad quæ adjungi etiam merito volunt numerandi vocabula præcipua. Existimare hinc licet, quid de ediciis passim, & in hunc usum destinatis, tenere debeamus vocabulorum indicibus polyglottis: quorum plurimi ab hominibus profecti sunt, qui nonnulli paucas earum linguarum, quas conferre instituerunt, ipsi intellexerunt, rationem vero orthographiæ eorum nihil cognoverunt. Qualia vitia non modo in vocabulario Filcheriano Polyglotto, quod Gottingæ, inter monumenta Instituti Historici ibidem florentis servatur, respectu habito ad Linguam Fennicam observavit Dn. Præses; sed cujus generis haud pauca, in Vocabulario quoque totius orbis comparativo, quod sub auspiciis Augustiss. Rosiæ Imperatricis collectum & editum est (Petrop. 1787 & 1789, 4:o) observavit qui notitiam ejus exhibet anonymus in Diario Erudito *Allgem. Deutsche Bibliothec*, T. 78, p. 311 sqq.